

ZAPPE LÁSZLÓ

Túlságosan mély

■ SPIRÓ GYÖRGY: FOGADÓ A NAGY KÁTYÚHOZ ■

Spiró György az utóbbi években bonyodalmas, túlkomponált és túlirt regényekkel és tömör, világos szerkezetű színdarabokkal hozta zavarba híveit és ellenfeleit, tisztelőit és utalóit egyaránt. Most írt egy túlbonyolított színművet, ami – enyhén szólva – zavarba hozza a nézőt, de talán pontosabb, ha azt mondom, az ember hülyének érzi magát a nézőtérén. Úgy érzi, értenie illenek, amit lát, de mégsem érti, sőt élveznie is kellemes, de valahogy az se jön össze. Harsányan kellene kacagnia, hasát fogva kellene röhögnie, de legföljebb egy-egy kaccantás bukik ki belőle olykor. Nyilvánvaló a vállalkozás formátuma, remeknek tetszik az alapeszme, s egyik-másik ötlet is pompás, a néző mégsem tud beleilleszkedni a darab világába, nem tud azonosulni senkivel és semmivel. Az az érzés gyötéri, hogy valamikor, talán az előadás elején, esetleg még korábban nem figyelt eléggé, elmulasztott valamit a darabot nézve-hallgatva, vagy műveltségében van valamilyen alapvető hiány, ami nélkül ez a játék érthetetlen és élvezhetetlen. Magabízóbb néző persze úgy is gondolhatja, hogy a kiváló író mulasztott el valamit, amitől esetleg összeállhatna a Bárkában látható, formájában örült ötletek hatalmas görgetegének tetsző mű.

Merthogy látszólag nagyon is egyszerű és világos a szisztéma. Spiró fogta Szigligeti Ede *Liliomfiját*, és behelyezte a bemutató korának feltételezhető valóságába. Elképzelte Kányai uram fogadóját 1849 telén valahol a nagy magyar Alföld kellős közepén, távol minden ember lakta helytől, folyamatos hófúvásban, ráadásul olyan furcsa hótörzsek között, amelyek csak befelé engedik a vendéget, kifelé nem. Számtalanszor hallhatjuk ugyanis, hogy innen márciusig senki sem távozhat, miközben folyamatosan érkeznek az újabb és újabb vendégek, még pandúrjárőr is belátogat. Sőt a fogadó egész működése a nagy kátyúra alapozódik, amelyet gondosan karbantartanak, naponta mélyítenek, hogy az utasok biztosan elakadjanak; a pórul járt utazókat pedig állandó figyelőszolgálat vigyázza, nehogy elkerüljék valahogy a Nagy Kátyúhoz címzett intézményt. Az aggályos néző fönnakad ezen a logikátlanságon, az esze megáll, és az előadás végéig úgy marad. Holott tudhatná, hogy épp az ilyen képtelenségeken alapszanak a nagy szatírák, tudhatná, hogy ezt a csapdaként működő csapszékét nagy szimbólumnak kellene fölfognia, hogy ebben a világegyi vendéglátóipari egységben nemcsak a vígjáték precíz szerkezete, nemcsak a reformkori magyar irodalom teljes jellemklisé-készlete morzsolódik föl, de a nagy nemzeti illúzióhalmaz is fogásba esik és megsemmisül.

Az író szándéka nyilvánvalónak tetszik: a szabadságharc bukását követő véres megtorlás valóságának súlya alatt szétporladó vígjáték töredékeiből nagy nemzeti szatírákat szeretne alkotni, amely természetesen nemcsak a XIX. századi, de akár az 1956 utáni megtorlás és konszolidáció élményét is földolgozza, sőt még a legutóbbi, békés rendszerváltás jellemprobájára is utalhat. Abszurdításán tehát nem kérhető számon a szabályos bohózati abszurdítás, amikor is szigorúan logikus eseménysor vezet képtelen eredményre. Itt a bohózati elemek, figurák és cselekményklisék egyaránt elszabadulnak, önálló életre kelnek, maguktól kezdenek működni. Kiváltképp az átöltözések veszítik el logikus értelmüket, helyüket, funkciójukat a cselekményben. Új funkciót, új értelmet, új helyet azonban csak ritkán nyernek. Az például remek ötlet, hogy Liliomfi, azaz Szilvai Gyula bujdosói álarcképpen saját arcát viseli, s nagybátyja akkor ismer rá, amikor felölti bozontos álszakállát, parókáját. Ennek mély értelme is lehetne, hiszen ha Liliomfi nemcsak mint reformkori romantikus vándorszínész, hanem a szabadságharc bujdosó tisztjeként is álarcot viselt, akkor ez azt is jelentheti, hogy nagy színjáték volt az egész

reformkor forradalmastul, szabadságharcostul, és a bukás után, a bujdosásban elérkezett az igazság pillanata, levétnének az álcák, megmutatkoznak az igazi arcok. Csakhogy úgy tetszik, az így lepleződő igazi személyiségek lényege ugyancsak az alakoskodás, a változékonyság, az okkal, ok nélkül üzött folytonos átalakulás. Itt ugyanis mindenki mindenkinek mindenkit besűg, mindenki mindenkit figyel, következőképpen mindenki rejtőzik mindenki elől. Így aztán a személyiség csereberélése valóságos mániává lesz: nemcsak valamilyen okból vagy céllal bújnak egymás bőrébe, cserélnek ruhát, parókát a szereplők, hanem néha csak úgy, talán játékszenvedélyből, elvégre színészek lennének vagy szeretnének lenni, ha lehetnének.

E feltételezhető alapgondolat belső komplikáltsága önmagában talán még nem robbantaná föl a darabot, nem tenné kétszer hosszabbá az elviselhetőnél. Súlyosabb bajnak tűnik, hogy a szerző mintha egyetlen vad ötletének, szöviccének sem tudna ellenállni. Lehet persze, hogy amit a Bárkában elmondanak, csak töredéke mindannak, ami írás közben Spirónak eszébe jutott, a néző számára azonban sokkal több a kibírhatónál. A burjánzó ötletfolyondárban szinte elvész a cselekmény, s ha a néző olykor úgy érzi, rájött valamelyik fordulat értelmére, akkor is marad benne némi bizonytalanság: hátha mégse úgy van. Nehéz eldönteni például, vajon Kamilla kisasszony – akiről melleleg kiderül, hogy a gazdag pesti Schwarcz elbitangolt felesége – azért bukkan föl olykor párizsi fókaszállítónak álcázva, hogy bemutatkozásnál minden alkalommal elsüthesse a nevéből kreált szöviccet: Leon Camé, azaz Kaméleon, vagy azért, hogy ily módon tudakozódjon Szilvai professzor szexuális szokásai felől, vagy mindössze arra való az egész, hogy Csoma Juditnak bravúros átöltözésekre adjon lehetőséget. A darab lényegéhez mindenképpen legföljebb annyi köze van, hogy ez is egy abszurd epizód, amilyenből millió akad még. Túlburjánzó rátét az idősebb férfiak általános feleségiszonya is. Alapjában jópofa ötlet egy olyan vígjáték parodizálására, amelynek lényege a szabványos párkeresési idill. A nagy párkereső kergetőzés azonban részint elsikkad a számtalan egyéb motívum között, részben pedig az író ebben a vonatkozásban nem annyira a szatirikus túlzás, inkább a leleplezés módszerét választja. A nagy, színdarabmozgató, tiszta érzéseket önmagukban is hamisaknak látjuk, így némiképp fölöslegesnek látszik még azt is hozzátenni, hogy és lám, milyen feneketlen gyűlöletbe fognak rövidesen átfordulni.



Kovács Vanda (Mariska), Kardos Róbert (Liliomfi), Varga Gabriella (Erzsi), Czintos József (Kányai) és Balázs Zoltán (Gyuri)

Koncz Zsuzsa felvétele

Keszég László rendezése elvész a darab dzsungelében. Valószínűleg képtelenség is volna rendet teremteni a kulturális-történelmi utalások sokaságában, egységbe fogni a szerzteágazó és sokszor logikátlan cselekményt, s főképp a sokféle stílust: a bohózat-paródiát, a társadalmi-történelmi szatírárt, a blódlit. S főképp nem sikerül megfogalmazni a mindenoldalú gúnyolódás mögött a fájdalmat, a megrendültséget, holott valami ilyesmi is moco-roghat a darab mélyén. Árvai György díszlete, Szűcs Edit ruhái a népszínművilág karikírozására nyújtanak lehetőséget. A színészek általában érzékelik a játszott figurák kétértelműségét, kétértékűségét vagy éppen kétszínűségét, ezt azonban nem mindig sikerül igazán érvényesíteniük a túlbonyolított szövevényben.

Az előadást Gázsó György és Csoma Judit játéka tartja nagyjából életben. Gázsó megformálja az időződő, fontoskodó, kis tehetségű, ám nagy szorgalmú professzort, a tudományos karrieristát, aki igen jól megvan a körülötte dúló történelem nélkül, s éppen ezzel görbe tükröt is tart a hősi időknek. Csoma Judit vas-kos vonásokkal rajzolja meg Kamilla kisasszony enyhén szólva durva jellemét, kaméleoni átalakulásai pedig egyszerűen átejteti a gyanútlan nézőt. Kardos Róberten látszik a parodizáló igyekezet, a színész Liliomfi és a bujdosó Szilvai Gyula jellemének magát azonban nemigen találhatja. Szikszai Rémusz Szellemfi-, az az Petrovics Péterként elsősorban a verseivel hiába kérkedő Petőfi-epigon felszínes és álságos érzelmeibe fojtja az örök balek sérelmeit. Czintos József kicsit a fölfelé nyal, lefelé tapos képletre

egyszerűsíti Kányai fogadós alakját, Gados Bélának viszont szerencséje van: az idős Schwarcz figurája valóban nem több, mint a túl hazafias asszimiláns karikatúrája. Kovács Vanda (Mariska), Varga Gabriella (Erzsi) és Balázs Zoltán (Gyuri pincér) a történelmi mellékszereplők természetes életét élik a színpadon, Mészáros Tibor mint ifjabb Schwarcz pedig a megtestesült történelmi pofozóbabu.

Van aztán a darabban még egy titokzatos figura (Horváth Krisztof). Csak némán ül, néha egyik zugból a másikba megy át. Mondják róla, hogy az aradi kivégzéseket tartalmazó lapszámot olvassa. Titkosrendőrnek túlságosan titokzatos; hogy eltűnése után a bujkáló Petőfinek kiáltják ki, annak meg túlzottan mély az értelme ahhoz, hogy fölfoghassuk. Pláne az addig törtétek nyomán.

SPIRÓ GYÖRGY: FOGADÓ A NAGY KÁTYÚHOZ (Bárka Színház)

ZENE: Márkos Albert m. v. **DRAMATURG:** Merényi Anna m. v. **DÍSZLET:** Árvai György m. v. **JELMEZ:** Szűcs Edit m. v. **KOREOGRÁFUS:** Kovács Gerson Péter m. v. **RENDEZŐ:** Keszég László m. v.

SZEREPLŐK: Kardos Róbert, Szikszai Rémusz, Gázsó György, Csoma Judit, Kovács Vanda m. v., Czintos József, Varga Gabriella, Balázs Zoltán e. h., Csujja Imre/Gados Béla m. v., Mészáros Tibor, Horváth Krisztof, Herczeg Tamás, Torma Attila, Ágoston Béla, Benkő Róbert, Halmos András.